

УДК: 377.112.4+78.07+780.614.13

Н. Ф. КОЖБАХТЄЄВА (старший викладач кафедри  
музично-інструментальної підготовки)

Г. П. ВОЗНЮК (студентка 5 курсу факультету музичної та хореографічної  
освіти)

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.  
Ушинського (Одеса)

## ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АНСАМБЛЕВОГО МУЗИКУВАННЯ У СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКОГО ПРОФІЛЮ В КЛАСІ БАНДУРИ

Стаття присвячена проблемі формування навичок ансамблевого музикування у студентів педагогічних вузів у класі бандури. Розкривається сутність понять «ансамбль», «музикування», «ансамблеве музикування»; розглянуті основні аспекти ансамблевого музикування. Автор підкреслює, що в основі ансамблевого виконавства лежить колективний принцип, оскільки гра в ансамблі завжди передбачає не тільки наявність загального плану роботи над музичним твором, але і його реалізацію спільними зусиллями виконавців і виділяє основні компоненти грамотної ансамлевої гри: темпоритм, синхронність, динаміка і агогіка, артикуляція і штрихи.

Ключові слова: ансамбль, музикування, ансамблеве музикування, бандурне мистецтво.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У процесі розбудови національної держави й відродженні культури українського народу важлива роль належить системі вищої педагогічної освіти, яка покликана внести вагому частку у формування світогляду молодого покоління, що великою мірою базується на традиціях культурної спадщини народу. Одним з основних напрямів реформування професійної освіти в Україні є підготовка висококваліфікованих спеціалістів. Як зазначено в новому законі «Про вищу освіту», проекті «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», сьогодні актуалізуються основні завдання реформування національної системи освіти, які пов'язані з

впровадженням педагогічних механізмів відтворення культурного досвіду минулого та формування особистості майбутнього, здатної самореалізувати свої здібності та вміння у різних видах діяльності. Значна роль у цьому процесі належить педагогічним навчальним закладам. Саме вони спрямовують та посилюють вимоги до майбутнього вчителя, його вмінь розвивати духовний світ школярів. Особливого значення ця проблема набуває в аспекті підготовки вчителя мистецьких дисциплін, зокрема вчителя-бандуриста. Це обумовлюється тим, що від рівня та якості професійної підготовки вчителів мистецьких дисциплін залежить формування в учнів художнього світогляду, удосконалення їхніх мистецьких вподобань та запитів, розвиток музичного кругозору, знайомство з народною творчістю (фольклором), на основі якого розвивається професійне мистецтво. Набуття конкретних знань та вмінь необхідно для повноцінного сприйняття й відтворення художніх образів через мистецтво.

Кобзарсько-бандурне мистецтво як невід'ємна частина української національної культури завжди було підґрунтям моральності українців, активним чинником суспільного життя, однією з форм суспільного мислення. Тому впровадження українського інструмента бандури у систему музично-педагогічної освіти з 90-х років ХХ ст. не втрачає своєї актуальності. І сьогодні професійне навчання майбутніх вчителів музики в класі бандури набуває особливої значущості та вимагає спрямувати процес навчання студентів як на сольне виконавство, так і ансамблеве музикування. Бандура – це інструмент, який допомагає пізнати духовне життя, художнє пізнання світу, усвідомити самотність, цінність та значущість національної культури. Також за допомогою бандурного мистецтва виховується різностороння, високоморальна особистість, яка володіє не тільки знаннями, навичками і вміннями, але і багатим внутрішнім світом. Бандурне мистецтво поєднує у собі декілька видів музичного виконавства: спів, інструментальний супровід, сольне виконання творів на бандурі, ансамблеве виконавство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемі становлення та розвитку бандурного мистецтва присвятили свої праці видатні представники вітчизняного кобзарсько-бандурного мистецтва Г. Хоткевич, В. Кабачок, О. Вересай, О. Сластіон, М. Опришко, С. Баштан, В. Герасименко та ін.; бандуристи-виконавці В. Ємець, З. Штокалка, Г. Китастих, М. Чорний-Досійчук, В. Мішалов, Ю. Китастих, О. Герасименко-Олійник та ін. В історичному аспекті бандурне мистецтво розглядають А. Омельченко, О. Дубас, В. Дутчак, Б. Жеплинський; традиційному розгляду даної проблеми присвятили наукові праці К. Черемський, В. Уманець, В. Чуркіна, О. Ваврик; академічно-виконавський напрямок

розглядається в роботах Н. Брояко, Л. Мандзюк, Н. Морозевич, І. Панасюк та ін.; традиції народного ансамблевого музикування досліджували Д. Бабіч, Д. Благой, О. Воропай, А. Іваницький, К. Квітка, Г. Танцюра, Т. Чернігівець, Д. Яворницький. Методику роботи з ансамблем бандуристів розглядали О. Гук, М. Давидов, М. Дудчак, М. Шевченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, теоретичний аналіз наукових праць свідчить, що проблема формування навичок ансамблевого музикування студентів мистецького профілю в класі бандури ще не була предметом спеціального дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сутності поняття «ансамблеве музикування» та особливостей формування навичок ансамблевого музикування майбутніх учителів музики в класі бандури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ансамблеве музикування здавна відоме не тільки як різновид виконавської діяльності, але й як форма навчання музики. Трактують поняття «ансамбль» відрізняється багатогранністю. Ансамбль (з французької Ensemble) перекладається буквально – разом і означає як узгодженість, стрункість частин єдиного цілого [4, с. 7]. Музична енциклопедія визначає дане поняття «як спільність, сумісність, загальну погодженість, взаємну відповідність, струнку повноту; як явище мистецтва, що складається з окремих, інколи різноманітних частин, які утворюють гармонійне ціле [9, с. 274]. Ансамбль – це колективна форма гри, у процесі якої музиканти спільно розкривають виконавськими засобами художній зміст твору.

Поняття «музикування» (нім. musizieren – займатися музикою) в сучасній науці має два основні значення. Перше – виконання музики в домашніх умовах, поза концертним залом, друге – гра на музичному інструменті взагалі. В музично-педагогічній науці термін «музикування» набув широкого застосування завдяки системі музичного виховання дітей засобами «елементарного музикування» К. Орфа. Про роль музикування як засобу розвитку особистості наголошено в працях Л. Баренбойма, З. Кодая, Ш. Сузукі. Музикування в навчальних умовах вчені трактують як комплексну музичну діяльність, що пов'язує різні ланки музичної роботи: ритміку, сольфеджію, спів, гру на музичних інструментах, імпровізацію (Е. Бальчитіс); як спосіб музичного спілкування, в процесі якого учні вдосконалюють свої знання і формують свої здібності (Т. Беркман); як процес озвучення музичного твору чи його фрагментів з метою задоволення власних потреб у музично-художньому переживанні (Н. Кьон) [3, с. 46].

За твердженням психологів-музикантів (В. Медушевський, О. Очаковська та ін.), музикування – це вид музичної діяльності, в процесі якої виявляються як художнє знання, вміння та навички (рівень гри на музичному інструменті, володіння голосом, манера виконання), так і естетичні можливості виконання (виразність, емоційність, інтерпретаційні якості) музичного твору [8, с. 147].

Отже, дослідження сутності поняття «ансамблеве музикування» виявило його складну структуру, в основі якої лежать поняття «ансамбль» та «музикування». Таким чином, ансамблеве музикування ми розглядаємо як колективну форму гри, в процесі якої декілька музикантів за допомогою засобів виконавської виразності спільно розкривають художній зміст твору і в якій чітко простежується єдність сприймання музики та, відповідно, єдність відтворення музичного матеріалу.

Ансамблева гра відрізняється від сольної насамперед тим, що і загальний план, і всі деталі інтерпретації є плодом роздумів і творчої фантазії не одного, а декількох виконавців і реалізуються вони їхніми спільними зусиллями, тобто, в основі ансамблевого музикування лежить колективний принцип, оскільки гра в ансамблі завжди передбачає не тільки наявність загального плану роботи над музичним твором, але і його реалізацію спільними зусиллями виконавців. Виконання творів в ансамблі передбачає не лише вміння грати разом, тут важливим є інше – відчувати та творити разом. На думку Н. Ризоль мистецтво ансамблевого музикування базується на умінні виконавця співставляти свою художню індивідуальність, свій виконавський стиль, технічні прийоми з індивідуальністю, стилем, прийомами виконання партнерів, що забезпечує злагодженість та суголосність загалом [9, с. 13].

Здатність до ансамблевого музикування є невід'ємною складовою професійної компетентності майбутнього вчителя музики. М. Моїсеєва визначає, що ансамблева компетентність – це здатність до орієнтації в різних ситуаціях музично-виконавської взаємодії, що виявляється у розмірності й адекватності агогічних, динамічних, метроритмічних намірів партнерів, ідентичності їх інтонаційно-синтаксичної, артикуляційної, віртуозно-технічної культури в кожному конкретному мікроепізоді партитури, на кожному її часовому відрізьку, та у відповідності їх емоційних станів [7, с. 53]. Серед структурних компонентів ансамблевої компетентності вчена виокремлює наступні: почуття ансамблю, професійні знання та професійні навички, які складають основу для проявів інтуїції й процесів антиципації в музично-виконавській взаємодії.

При спільному ансамблевому музикуванні однаково необхідні і вміння захопити партнера своїм задумом, передати йому своє бачення музичних образів, і вміння

захопитись задумом партнера, зрозуміти його побажання, прийняти їх, вжитись в них.

Аналіз музикознавчих та мистецько-педагогічних досліджень свідчить, що технічно грамотне ансамблеве музикування передбачає:

1. Синхронне звучання всіх партій (єдність темпу і ритму партнерів).
2. Врівноваженість в силі звучання всіх партій (єдність динаміки).
3. Узгодженість штрихів всіх партій (єдність прийомів, фразування).

Виконати ці технічні вимоги може лише музикант, що має добре розвинене вміння слухати загальне звучання ансамблю. Справа не тільки у взаємному «прислуханні» партнерів одне до одного і ясному розумінні функції кожної партії в створенні художнього цілого, а в органічному і безперервному слуханні загального звучання в процесі виконання.

Бандурне виконавство у всі часи було синтезованим мистецтвом співу та гри. В процесі гри на бандурі у виконавця виникають численні відчуття м'язового, вібраційного та іншого характеру, завдяки яким здійснюється контроль за звукоутворенням. Виникаючи під час співогри, для сприяння вирішенню багатьох проблем розвитку виконавської техніки вони мають бути усвідомленими. На думку Л. Мандзюк, у співогри, коли приводиться в дію складний комплекс м'язів голосового, дихального, артикуляційного та рухово-ігрового апаратів, саме вольове напруження регулює їх роботу. Особливу складність створює колективне музикування, де кожний індивід уже від природи наділений притаманними лише йому специфічними рисами, до того ж може перебувати в момент початку співогри в особисто конкретному психологічному стані. Тому для колективної фокусації вольових дій (індивідуальних за активністю) важливий цілеспрямований організаційний акт керівника ансамбля, яким може бути як окрема особа, так і учасник колективу [5, с. 79].

Формуванню навичок ансамблевого музикування сприяє залучення студентів-бандуристів у ансамблі різних форм: дуети, тріо; квартети, капели. Це найефективніша форма залучення студентів до активної музичної діяльності, яка невід'ємно пов'язана з розвитком музичного слуху, пам'яті, відчуттям метроритму, оволодінням основами вокально-хорового співу. Участь у ансамблях різних форм сприяє також розширенню музичної ерудиції, вихованню музичних смаків, знайомству в практичній діяльності з різними зразками музичної спадщини, формує здатність до колективної творчості, закладає методичні основи майбутньої професійної діяльності студентів, спрямовані на

залучення школярів до ансамблевого музикування. Ансамбль або капела бандуристів може виконувати як вокальні, так і інструментальні твори, а також акомпанувати співакам та виконавцям на різних інструментах – сопілці, домрі, балалайці, скрипці, віолончелі, флейті, кларнеті та ін. Студенту як ансамблісту-концертмейстеру слід під час гри в ансамблі добре чути не лише себе, а й інших учасників колективу та узгоджувати свою партію – як вокальну, так й інструментальну з загальним звучанням. Для цього кожному учаснику ансамблю необхідно відпрацювати здатність визначати на слух темброві якості звучання, зумовлені різними способами звукоутворення в тому чи іншому музичному творі.

Серед компонентів, які необхідні для грамотного ансамблевого музикування та які об'єднують музикантів в єдиний виконавський організм, домінуючим є відчуття темпу і ритму. На відміну від сольного виконання, ансамблева гра не дає волі щодо темпових і ритмічних відхилень, а навпаки, вимагає ритмічної стабільності. Єдність трактування темпу і ритму є найпершою умовою ансамблевого музикування, оскільки відмінне відношення до темпу при посиленні чи послабленні звучання, призводять до руйнації ансамблю. У спільному виконавському процесі важливе значення серед компонентів ансамблевого художнього виконання має темп. Певною мірою темп залежить і від індивідуальності виконавців, їх психологічної організації. Визначити правильний темп виконавцям допомагає їх музикальність. Однак, особливу увагу належить приділяти точному виконанню композиторських вказівок, адже від цього залежить створюваний ефект.

Виразне виконання музичних творів передбачає детальну роботу щодо досягнення бажаного тембру звука, холодного, соковитого чи більш прозорого. Стосовно бандури це залежить від сили щипка чи удару, місця розташування дотику до струни, якості нігтів. Гра тембрами набуває необхідного значення в ансамблевому музикуванні, коли виконавці мають спільними зусиллями передати характер музичного твору. Слід враховувати й те, що при послідовному виконанні дисонуючих інтервалів виникає нашарування звуків. Тому перевагу бажано надавати творам з акордовою, арпеджованою фактурою, а згодом відпрацьовувати техніку прикриття струн.

Синхронність є однією з технічних вимог спільної гри, тому використання на заняттях методу синхронності сприятиме формуванню навичок ансамблевого музикування у студентів мистецького профілю. В розв'язанні проблеми спільного вступу та спільного закінчення музичного твору вирішального значення набуває ауфтакт (спільний «вдих») і момент атаки (початок звучання). На допомогу має прийти умовний жест: кивок голови одного з учасників

ансамблю (якщо колектив без диригента), що складається з двох моментів: ледь помітного руху вгору (ауфтакт, вдих), а далі – чіткого руху вниз (видих); або ж лічення: «і»↑ – «раз»↓ .

Не менш важливим компонентом в системі ансамблевого музикування виступає динаміка й агогіка, роботу над якими треба починати з першої репетиції. Ансамблісти повинні точно і ясно представляти загальний динамічний план музичного твору. В ансамблі необхідно вміло збалансовувати силу звучання голосів, дотримуватись єдиної динаміки, але й не забувати про диференціацію звучності окремих партій. Застосування *crescendo* й *diminuendo* зобов'язує точно контролювати з боку виконавців рівномірний розподіл наростання й послаблення звука та врахувати тривалості поступового переходу. Необхідно прагнути до того, щоб *crescendo* не виявлялося яскравішим за кульмінацію, до якої спрямовано, а *diminuendo* передчасно не призводило до найслабшого рівня звучності. Значна роль у спільному виконавстві належить агогіці – невеликим відхиленням у темпі при виконанні музичного твору, які не призводять до його зміни та зазвичай вказуються у тексті. Тому у будь-яких агогічних відхиленнях має бути збережена єдність виконання учасниками ансамблю, оскільки кожен з них може відчувати ці зрушення по-різному та міра яких обумовлюється розумінням стилю, форми твору, культурою, смаком, емоційністю виконавців та знаннями специфіки агогічних відхилень.

Артикуляція та штрихи мають в комплексі виражальних засобів ансамблістів надзвичайно важливе значення. Артикуляція як засіб виразної вимови сприяє виявленню змісту музичної фрази та її існування та функціонування представляється значним фактором, який об'єднує всі засоби впливу виконавців на початок, становлення та закінчення кожного звука у межах фрази. Саме цей процес дозволяє сприймати фразу як відповідну музичну думку. Артикуляція пов'язана з динамікою, штрихами, агогікою, метроритмом фрази. Художня доцільність і переконливість штрихів у партіях ансамблістів зумовлена вимогами загального звучання ансамблю. Поєднання партій в ансамблі може відбуватися за принципом тотожності прийомів звукоутворення (однакові штрихи), або навпаки, їх протилежності (сполучення різних штрихів одночасно). З точки зору А. Готліба: «Робота над штрихами – це уточнення музичної думки, знаходження найбільш вдалої форми її виразу» [1, с. 64].

Особливого значення в процесі формування навичок ансамблевого музикування в класі бандури набуває діалогічне ансамблеве мислення. Діалогічне ансамблеве мислення – одна з важливих категорій психології – є закономірним фактором сумісного виконавства, адже на основі такої взаємодії формуються потрібні тут

виконавські навички. Л. Матвійчук вважає, що розвиток музичного мислення ансамбліста залежить не лише від його особистих здібностей, а й від рівня професійної підготовки, ставлення до життя, до партнерів [6, с. 240]. Студентам важливо навчитися розуміти проблеми співвідношення, наприклад, вокальної та інструментальної партій, злиття їх в єдиному художньому синтезі, прагнути до максимального виявлення всіх елементів акомпанементу для створення гармонійно цілісного музичного образу.

У процесі ансамблевого музикування в класі бандури важливу роль відіграє музично-педагогічний репертуарний доробок, до якого поруч з традиційним репертуаром бандуристів, входять обробки сучасних пісень, інструментальних творів, як українських, так і зарубіжних композиторів, оригінальних творів для бандури та ансамблів бандуристів різних форм. Добре підібраний репертуар здатний викликати інтерес студентів до ансамблевого музикування, розвинути виконавські вміння кожного з учасників зокрема й усього колективу в цілому. Удосконалення техніки інструментального виконавства у поєднанні з вокальною майстерністю бандуристів відкриває можливості урізноманітнення навчального репертуару, надання йому сучасних рис. Багатоголосний ансамблевий спів та насиченість інструментальних партитур роблять таку форму навчально-виховної діяльності досконалою за змістом, цікавою для сприйняття, надають їй нової естетики, завдяки чому збагачується національна музична педагогіка і зокрема рівень професійної компетентності кожного студента мистецького профілю.

Висновки за результатами дослідження, перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що основним у вирішенні завдання формування навичок ансамблевого музикування є, безумовно, сам процес гри в ансамблі. Спільне виконання музичних творів вимагає від партнерів розвиненої здатності до передчуття виконавських намірів одне одного, формує здатність до чіткого аналізу індивідуальних дій кожного з партнерів та вчасного коригування індивідуальних виконавських прийомів на користь нових – ансамблевих. Спільна діяльність учасників ансамблю бандуристів створює умови для зближення всього комплексу їх художніх здібностей, для емоційної відкритості й довіри, для активізації особистого розвитку та стимулювання творчого мислення. Подальшої уваги потребують такі перспективні напрямки цієї проблеми: дослідження педагогічних умов спільної діяльності викладача та студентів в процесі ансамблевого музикування в класі бандури; створення навчально-методичних рекомендацій щодо підвищення рівня виконавської майстерності студентів в ансамблі бандуристів в умовах сьогодення.



## Список використаної літератури

1. Готлиб А. Д. Основы ансамблевой техники / А. Д. Готлиб. – М.: Музыка, 1971. – 93 с.
2. Дутчак В. Ансамблевий вид виконавства на бандурі: історія і сучасність / В. Дутчак. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 130 с.
3. Кьон Н. Г. Функції сольфеджіо у формуванні навичок самостійного музикування студентів музично-педагогічного навчального закладу / Н. Г. Кьон, Т. В. Мажара // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. Спецвипуск. Мистецька освіта: сучасний стан і перспективи розвитку. – Одеса, 2007. – Ч. 2. – С. 45-51.
4. Лопатин В. В. Русский толковый словарь / В. В. Лопатин, Л. Е. Лопатина. – 6-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 2000. – 834 с.
5. Мандзюк Л. С. Ансамблево-виконавська творчість бандуриста / Л. Мандзюк. – Харків, 2007. – 298 с.
6. Матвійчук Л. В. Методологічні аспекти ансамблевого виконавства як складова домрового мистецтва / Л. Матвійчук // Науковий вісник національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. – 2014. – Вип.110. – С. 234-244.
7. Моїсеєва М. А. Інтеграція музикознавчих і психолого-педагогічних знань як чинник творчої інтуїції музиканта / М. А. Моїсеєва // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 21. – С. 51-54.
8. Медушевский В. В. Энциклопедический словарь юного музыканта / В. В. Медушевский, О. О. Очаковская. – М.: Педагогика, 1985. – 356 с.
9. Музыкальная энциклопедия / гл. ред. Ю. В. Келдыш. – М.: Советский композитор, 1983. – 1054 с. Т. 1. – 1983. – 1054 с.
10. Ризоль Н. Очерки о работе в ансамбле баянистов / Н. Ризоль. – М.: Сов. композитор, 1986. – 224 с.

Кожбахтеева Н. Ф.

Вознюк Т. П.

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского (Одесса)

Формирование навыков ансамблевого музицирования у студентов художественного профиля в классе бандуры

Статья посвящена проблеме формирования навыков ансамблевого музицирования у студентов педагогических вузов в классе бандуры. Раскрывается сущность понятий «ансамбль», «музицирование», «ансамблевое музицирование»; рассмотрены основные аспекты ансамблевого музицирования. Автор подчеркивает, что в основе ансамблевого исполнительства лежит коллективный принцип, поскольку игра в ансамбле всегда предполагает не только наличие общего плана работы над музыкальным произведением, но и его реализацию совместными усилиями исполнителей и выделяет основные компоненты грамотной ансамблевой игры: темпоритм, синхронность, динамика и агогика, артикуляция и штрихи.

Ключевые слова: ансамбль, музицирование, ансамблевое музицирование, бандурное искусство.

N. F. Kozhbakhteyeva.

T. Voznuk.

South Ukrainian National University Named After K.D Ushinsky (Odessa)

Skills' formation of ensemble music of artistic profile students in Bandura class.

The article is devoted to the skills formation problem of ensemble music of pedagogical universities' students in the class of the bandura. It is disclosing the essence of the concepts of "ensemble", "making music", and "ensemble music"; the basic aspects of ensemble music are reviewed. The author emphasizes that Ensemble Performance is based on a collective principle as the play in the ensemble always assumes not only the presence of a common work plan on a piece of music, but also its implementation by joint efforts of artists, and identifies the main components of a literate ensemble playing: tempo-rhythm, synchronicity, dynamics and agogics, articulation and touches. Education of Ensemble Performance basics in Bandura Class – is one of the most important components of the professional training process of the future teacher of music. Since the musical and acoustical experience, as well as the experience of collective creativity obtained in the learning process have practical meaning not only for the successful acquirement of performing ensemble playing technique, but also it

allows future music teacher to get the skill which is relevant to the modern musical and pedagogical activities. Experience of interaction in a dialogue, the ability to argue on one self's opinion, to subject one self's musical and figurative representations to common performing goals and objectives, as well as skills necessary to coordinate the process of performing, obtained in the student ensemble, afterwards being implemented in musical and educational activities will help future music teacher not only to build communication with their students on the principle of creative dialogue, but also joining them to the culture of its performance in order to intensify it with the help of students' desire for creative search.

Key words: ensemble, playing music, ensemble music, bandura art.